

VÄRLDSTENORENS RÖST GLADDE EN STOR PUBLIK

Jussi Björling

* 1911 † 1960

Tunasonen var en av 1900-talets absolut främsta tenorer. Sången tystnade dock alltför tidigt, men verk som *Tonerna* och *Till havs* kommer alltid att förknippas med hans röst.

Foto: Sven Jansson, Foto Dalmas arkiv.

Världens kanske bästa tenor fick bara leva lite mer än 49 år. Sedan tystnade sången. Johan Jonatan Björling, mest känd under sitt smeknamn Jussi, gick bort när han stod på toppen av sin karriär – sörjd och saknad av en hel musikvärld.

Han föddes en februaridag 1911 på Magasinsgatan i centrala Borlänge. Men han poängterade senare i livet på tryggt dalmål, att han var: "Jussi Björling från Stora Tuna". Det var nämligen där familjen bodde när Jussi föddes, pappa David, mamma Ester och hans tre bröder Olle samt Gösta och Karl som föddes senare.

Jussis korta liv innehöll höga berg och djupa dalar. Uppväxten präglades av en stor del tragik. När Jussi var sex år dog hans mor. Det var efter flera års kamp mot sjukdomen tuberkulos, och strax efter det att yngste brodern Karl kommit till världen. 1926, när Jussi fyllt 15 år, gick dessutom hans far bort, på grund av brusten blindtarm, vid ett turnébesök i Västervik.

Det hann ändå bli flera lärorika och spännande år tillsammans med pappan, som hade utbildat sig i sång, såväl i New York som i Wien. De sjöng flitigt, David och hans söner. Redan innan Jussi fyllt fem år hade han debuterat vid en kyrkokonsert i Örebro i december 1915.

Björlingkvartetten, som den kallades, uppträdde ofta. Även så långt borta som i USA hade de en turné. Hösten 1919 tog nämligen pappa David med sig sina tre äldsta pojkar och reste från kust till kust, huvudsakligen i svenskbygderna, en turné som varade ända fram till våren 1921.

När familjen kom hem från äventyret i Amerika, bosatte den sig i Leksand. Härifrån finns en söt historia hämtad, vilken Jussi själv bekräftat som sann för vännen Rune

Lindström. Den visar bland annat på pappans envishet med pojkarnas sång.

Året var 1924 och Gustav V och drottning Victoria var på resa i Dalarna. Vid ett besök i Leksands kyrka föreslogs att pojkarna skulle få sjunga för kungen i kyrkan, men kyrkoherden tyckte inte att det passade. Kungaparet och landshövding Kvarnzelius bevistade därför gudstjänsten utan pojkarnas sång, men efter akten stod Björlings pojkar utanför kyrkomuren och sjöng. Drottningen blev betagen av de vackra stämmorna, och hon klappade dessutom Jussi uppmuntrande på huvudet. Någon månad senare anlände ett tackbrev från drottningen – ”till de duktiga pojkarna Björling i Karlsarvets by”.

Efter en tid i Ystad, där Jussi arbetade som butiksbiträde, hade apotekaren, professorn och bassångaren Salomon Smith förstått, vilken talang som fanns i den yngling han träffat. Herr Smith lyckades få löfte om provsjungning hos operachefen John Forsell vid Kungliga Operan i Stockholm. Både Forsell och den kände tenoren Martin Öhman förstod, att i Jussi Björling fanns ”århundradets bästa svenska tenorröst”. Kontakterna gav Borlängepojken en plats vid Musikaliska akademins konservatorium och senare även operaskolan, där han fick nämnde Forsell som lärare. Han ställde även upp som Jussis förmyndare.

Den 9 mars 1928 gjorde Jussi sitt första radioframträdande. För ett gage av 30 kronor sjöng han två sånger och en aria. Hans begåvning, inte minst när det gällde rollminne, förde honom snart till operans värld. Redan i juli 1930 gjorde han sin första roll som lykttändaren i *Manon Lescaut* på Kungliga Operan. En månad senare var det dags för den första huvudrollen, som Don Ottavio i Mozarts *Don Juan*. Sitt riktiga genombrott fick emellertid Jussi Björling utanför Sveriges gränser – som konsertsångare.

Under 1920-talets sista år hade han börjat spela in skivor. Det var så chefen för nöjesparken Tivoli i Köpenhamn fick höra honom, och det gav Jussi engagemang för en konsert i juli 1931. Rubriksättningarna var lyriska, och budskapet som basunerades ut i de danska tidningarna dagen efter var: ”En världsöst”, ”Tenor-succé” och ”Stormande lycka!”.

De inledande åren av 1930-talet studerade Jussi operaroller, vilket skulle visa sig vara en god investering för framtiden. I mitten av decenniet tog nämligen karriären fart på allvar, då han åkte segertåg genom Europa och fick ikläda sig allt flera huvudroller i kända operor. Innan 1940-talet tog vid hade han dessutom lagt Nordamerika för sina fötter genom flera resor till bland annat New York, Chicago och Detroit.

Under andra världskriget vistades Jussi mestadels i Sverige. Han jobbade en tid som fältartist och vann ytterligare sympatier på hemmaplan. Han gav emellertid enstaka konserter i Danmark, Tyskland, Finland och Ungern och gjorde även italiensk operadebut med *Trubaduren* i Florens.

Under 1940- och 1950-talen var mönstret ofta detsamma. Jussi fanns i Sverige en stor del av sommaren, för att resten av året turnera i USA. Det var under de här åren som han grundlade sin enorma popularitet i Förenta Staterna, och han blev direkt efter kriget den förste betydande europeiske artisten som kom tillbaka. När turnén i USA inleddes i oktober 1945 ackompanjerades Jussi av pianisten Frederick Schauwecker, mannen som därefter blev hans ständige följeslagare vid alla besök på andra sidan Atlanten.

Sommarkonserterna på Gröna Lund och Skansen blev tradition, likaså rekreationsmånaderna på sommarstället Siarö tillsammans med familjen, frun Anna-Lisa och barnen Anders, Lars och Ann-Charlotte, där han även ägnade tid till favorithobbyn fiske. Till Jussis familj räknas även sonen Rolf, som föddes i ett tidigare förhållande, då Jussi endast var 17 år.

De sista tio åren av Jussi Björlings liv blev intensiva. Sjukdomar började göra sig påminda, men utan den goda grundfysiken hade det inte alls fungerat att arbeta. Jussi var exempelvis en omöjlig motståndare i armbrytning. De verkliga problemen började

Foto via FLT.

En klassisk gest när Jussi precis avslutat ett kraftfullt musikstycke.

med en lång konvalescens för halskatarr på hösten 1953, fortsatte med småkrämpor för att sedan intensifieras med blödande magsår 1958 och ett antal lättare hjärtattacker 1959.

I slutet av augusti 1960 gjorde han sitt sista framträdande, en friluftskonsert på Skansen. Några dagar senare släcktes hans liv av en kraftigare hjärtattack medan han sov.

Från det första framträdandet, kyrkokonserten i Örebro 1915, fram till avslutningen i Stockholm, finns omkring 2 700 kända sångtillfällen noterade i den statistik som finns om Jussi Björling. Av dessa är 932 stycken kompletta operaföreställningar, i övrigt handlar det om solistuppträdanden, konserter och andra sångprogram.

Redan under hans karriär, men också efter hans död, benämndes och erkändes Jussi Björling som en världens främsta sångare under sin tid. Kanske är han en av

Foto via TT-bild.

Jussi Björling hade de stora scenerna runt om i världen som sin arbetsplats.

de allra främsta genom alla tider? Han engagerades på världens finaste scener och sjöng många av de kända operorna och operetterna. En av favoritrollerna var Romeo i Romeo och Julia.

Den som önskar lära sig mera om Jussi Björling kan besöka det museum som finns i Borlänge, och som invigdes 1994. Det är för övrigt beläget bara ett stenkast från hans födelseplats. I museisamlingarna finns exempelvis en hel del intressant rekvisita från Jussis operaroller, inspelningar av olika slag samt annat som minner om hans storslagna sångarkarriär. I Borlänge finns också ett torg uppkallat efter stadens store son, där en staty av Jussi finns placerad.

För många svenskar förknippas Jussis röst med sången Till havs, skriven av Gustaf Nordqvist. Även Tonerna av Carl Sjöberg är en klassiker. En av de allra sista inspelningarna som gjordes med Jussi Björling var Saa tag mit hjerte, som kompositören Hugo Alfvén bad Jussi att sjunga in på skiva 1959.

Jussi Björling var så stor i Sverige, att hans begravning i Engelbrektskyrkan i Stockholm sändes i radio och faktiskt också i TV. Han vilar på Stora Tuna kyrkogård, inte långt ifrån den plats där han växte upp.

KEPS OCH MÅNGSIDIGHET ÄR TYPISKA KÄNNETECKEN

Peter Carlsson

* 1952

Spelman och berättare som bjuder på god variation i sin härliga underhållning. En stund med honom är för många en rekreation utöver det vanliga. Resultatet är alltid gediget, för att inte

Foto: Mikael Forslund.

Kepsen har blivit ett signum, precis som det släpiga dalmålet och hans jeep – den terränggående Land Rover. Publiken får ta honom som han är. Så gott som alltid gör den det med öppna famnen.

Det finns inte många artister som är så mångsidiga som Peter Carlsson från Leksand, Stora Skedvi och Grycksbo. Förr sades det ofta: ”En bra spelman ska även kunna berätta.” Så är det definitivt med Peter.

Om någon tror att det är den moderna tidens Stand up-komedy som han sysslar med emellanåt, så glöm det omedelbart. Inget fel på den underhållningsstilen, något som Peter är den förste att poängtera, men det är liksom inte hans grej.

”Jag sitter ganska ofta, och dessutom kan mina berättelser vara riktigt mörka ibland”, förklarar han.

Peter är skådespelaren, musikern, sångaren, tecknaren, författaren och i mångas ögon den store berättaren – allt i samma person. Få artister klarar av att bjuda på en show med en sådan spännvidd som Peter Carlsson. Han gör det dessutom med en självklar och jordnära attityd. Där ligger en stor del i förklaringen till att han är så omtyckt i alla läger och generationer.

Förmodligen började karriären långt innan Peter själv visste det. Som liten knatte fick han nämligen en plastgitar av mor och far. Med gitarren i famnen sjöng Peter den andliga sången Högt över berg och högt över dal på handelsboden i Häradsbygden så att det stod härliga till och tanterna i familjens bekantskapskrets log.

Peter föddes i Häradsbygden, i april 1952. Pappa, Klockarmats Olle och mamma

Mona var också musikaliska. Ibland berättar Peter om den underbara sekvensen, när en bekant bad mamma Mona, som kunde sjunga rätt bra, att ta "den där låten om ankorna" när han ville höra Tory Bernhards paradnummer Vildandens sång.

Familjen Carlsson levde något av ett nomadliv i början av 1960-talet. Peter och hans syskon fick ofta lära sig hitta nya kompisar, när de kom till nya platser.

"Far var diversearbetare, flottare, dykare, gruvarbetare, chaufför – ja, allt! Det var mycket därför som vi flyttade runt. Jag minns exempelvis, att jag under första klass gick i fyra olika skolor. För mig blev farmors och farfars gård i Skedvi något av en bas i tillvaron. På sommarloven var jag där ofta. Det var en harmonisk plats, där jag trivdes utmärkt", förklarar Peter.

Plastgitarren byttes efter ett tag ut till en riktig, en av märket Kapok Brand, som han fick av sjömannen Sten, granne till familjen. Trots sin vänsterhänta fattning, vilket gjorde att han höll instrumentet upp och ned i början – precis som Jimi Hendrix och Paul McCartney – och den speciella tekniken, som många ruskade på huvudet åt, blev det med tiden ändå ett gott resultat.

"I tonåren hade jag kommit igång med spelningar i en rad olika sammanhang. I band, men jag spelade också ensam, ofta i ABF:s regi ute på fackföreningsmöten och allt vad det kunde vara. Ibland var publiken väldigt liten, men jag gnodde runt Dalarna i min skruttiga Saab, och spelningarna var lärorika, mycket lärorika."

Den enda yrkesutbildning som Peter har är dekoratörens. Han hade lärt sig teckna reklamskyltar och ställa i ordning skyltfönster, och det fick han nytta av under sin anställning på EPA-varuhuset.

"För att göra karriär inom det här området kändes det tvunget att flytta till ett annat varuhus, men jag kände mig less på det jobbet. Det var här i Dalarna jag trivdes, här hade jag mina kompisar, och jag lade helt enkelt ned dekoratörsbanan när jag var 21 år."

Istället tog Peter sin Volvo PV och åkte till Afrika. Det var där, på väg in i Sahara-öknen, han förstod hur bra en Land Rover kan vara. Efter den lärdomen har han ägt flera stycken av den modellen under årens lopp.

"Äventyr lockar mig och Afrika är något speciellt. Jag fick för mig att jag skulle till Afrika, tog PV:n och bara drog iväg. Efter en bit i ökensanden, någonstans i Marocko, blev jag hejdad av en polispatrull, som förklarade att jag inte skulle komma speciellt långt med min bil. Dom sa: 'Du kommer att dö där ute...'

Ja, jäklar – vilken resa det var! Men PV:n var praktisk. På den modell som jag hade kunde man nämligen ta ut kylargrillen och grilla mat på när man blev hungrig."

Väl hemma igen medverkade han i revyn Raka Rör i Falun, och därefter fick han jobb på Dalateatern som skådespelare och ljudtekniker, där han blev kvar i 16 år. Det var en period som Peter haft stor nytta och glädje av i sina omtyckta shower senare i livet.

"Åren på teatern var fantastiska. Ofta var min uppgift att hitta på och göra ljudillustrationerna till olika barnpjäser. Vi hade inte råd med någon synt eller ljudanläggning, och jag tror också att barnen uppskattade att se en levande människa som satt där på scenen. De fick se varifrån ljuden kom, fick förklaringen. Och jag spelade på allt, husgeråd, kakburkar, plåt, verktyg och allt vad det kunde vara. En äggstrimlare är förresten jättekul att spela på – det kanske man inte tänker på."

Under tiden på teatern spelade Peter bland annat med i Åhman Band. Han var också med och bildade gruppen No Krusing Boys, där bland annat brorsan Jan ingick. Säkert är det många som förknippar Peter med låten Rastastugan.

"Den låten kom till i början av 1980-talet när jag var på väg till Leksand och passerade Rastastugan i Duvnäs. Musiken och texten var klar när jag kom fram."

Det fina med Peter Carlsson är att ingen kan stoppa in honom i något speciellt musikfack. En stor drivkraft i hans konstnärskap är just att få människor att upptäcka

Foto: Mikael Forslund.

nya stilar och områden, att det finns mer än en väg att traska på. Det gör han alltså med hjälp av sång, musik och starka berättelser.

”En bra historia får kanske folk att börja tänka i nya banor. Det är trist att se människor som låst sig vid en uppfattning i ungdomen, och sedan behåller den livet ut. Det är fint när människor vidgar sina vyer. Jag vill exempelvis att tanter ska lyssna på Frank Zappa, och att raggare ska spela Bellman på bilstereon. Min filosofi bygger på musikalisk variation och på jordnära berättelser – både lustiga och tragiska, som livet självt.”

Peter växte upp med starka band till den gamla bondekulturen, och nu lever han mitt i den datoriserade tidsåldern.

”Ibland känns det som jag står på en höjd och blickar ut. Vänder jag mig bakåt ser jag med värme tillbaka på det gamla, och vänder jag mig framåt ser jag, med spänning och nyfikenhet, ut över det nya. Jag vill ogärna kasta uttrycket: ’det var mycket bättre förr’ i ansiktet på min publik, men visst är det mycket som borde bevaras från tiden när människor hade mer tid för varandra.”

Förmågan att på ett fängslande sätt dra en historia, det grundlade Peter som barn. På den tiden var han blyg och tillbakadragen, och han kunde ägna timmar åt att sitta och lyssna på hur de vuxna pratade om dagliga ting.

”Berättarkonsten fascinerar mig. För att lyckas få människor att lyssna behövs förstås en bra historia. Sedan tror jag det är viktigt att kliva in i berättarrollen med entusiasm och sätta sin egen profil på framförandet.

Mina förebilder är flera. Danny Kaye, den rödlätte amerikanske komikern och skådespelaren, är en av dem. Sedan beundrar jag Povel Ramel, och inte minst Karl Gerhard, som var en otrolig textproducent med sin vassa satir och sin rimkonst. Paret Hasse Alfredsson och Tage Danielsson tillhör också mina favoriter.”

Från spelningarna på fackföreningsmöten och Konsumstämmor har Peter tagit steget till de stora estraderna. Han efterfrågas inte bara i Sverige, utan även i utlandet. Men

det är inte alltid på de stora scenerna som han upplever sina bästa stunder.

”Det kan också vara hemma vid köksbordet, i glada vänners lag. På scen kommer de där höjdpunkterna bara ibland. Helst ska det då vara så stor variation som möjligt i showen!”

Sin keps har han alltid på sig på scenen, den har funnits med honom sedan starten.

”Jag gillar mössor. Är man lite blyg som jag, då kan det vara skönt att kunna dra ned skärmen och gömma sig. Numera ger den mig trygghet. Men det ska vara en gammaldags keps, ingen basebollkepa.”

Om det är något som Peter Carlsson har svårt för, så är det premiärer, av flera anledningar.

”För det första blir det ofta spänt. Trots att man repat föreställningen rejält, sitter den inte inför publik förrän efter några gånger. Därför skulle jag vilja komma rakt in i den tredje, kanske fjärde spelningen. Nej, premiärer är skit. Dessutom kan man ju få dålig kritik”, skojar han.

Att spela, sjunga och berätta är skoj. Men jag trivs också bra med att snickra, eller att skruva på en traktor – bara gå för mig själv och greja med något, gärna vid vår stuga i Felbo.”

Här har Peter kulturen inpå knuten. Alldeles intill ligger ruinen av Sveriges första kraftverk, byggt av ASEA och i drift mellan 1892 och 1915, en kraftkälla för pappersbruket i Grycksbo runt sekelskiftet. På hans ägor möts också de tre socknarna Stora Kopparberg, Bjursås och Åhl, och här korsar även några av de flera hundra år gamla dalkarlslederna varandra, söderut mot Stockholm. Sitt permanenta boende har han under många år haft i Rättarbostaden på Bengtsarvets Bergsmansgård, där Selma Lagerlöf en gång skrev Tösen från Stormyrtorpet.

”I Grycksbo känner jag mig hemma. Jag gillar bruksmentaliteten och attityden här. Ända sedan jag och familjen kom hit har värmen och omtanken från människorna varit stor, det uppskattar jag.”

Peter Carlsson hade aldrig någon dröm om att bli kändis. Som ung siktade han inte på att bli firad artist. Så blev det i alla fall, och han tillhör den skara av underhållare som sällan haft motgångar. Våren 2003 fick han ytterligare ett bevis på att han lyckats, när Povel Ramel gav honom sitt Karamellodikt-stipendium.

”Söder om Dalarna ses jag kanske som lite exotisk, norrut känns det som om människor tycker att vi sitter i samma båt. Jag tror att publiken på de flesta platser förstår vad jag menar, och det är det viktigaste för mig. Utvecklingen av min karriär kan jag inte riktigt förklara. Den har bara rullat på, och jag har hängt med.”

På en av sina resor till Afrika fick Peter av en bekant lära sig talesättet: ”Life is a holiday under the sun” (livet är en semester under solen). Ungefär så känns några timmar i hans sällskap, vare sig det handlar om en show eller en pratstund vid köksbordet på fäboden i Felbo.

BYGGMÄSTAREN BYGGDE FÖRETAGET FRÅN GRUNDEN

Anders Diös

* 1891 † 1986

En sann entreprenör, som blev en av landets främsta byggherrar. Rikssalen på Uppsala slott, domkyrkan i Uppsala och Zornmuseet i Mora är exempel på projekt som hans företag

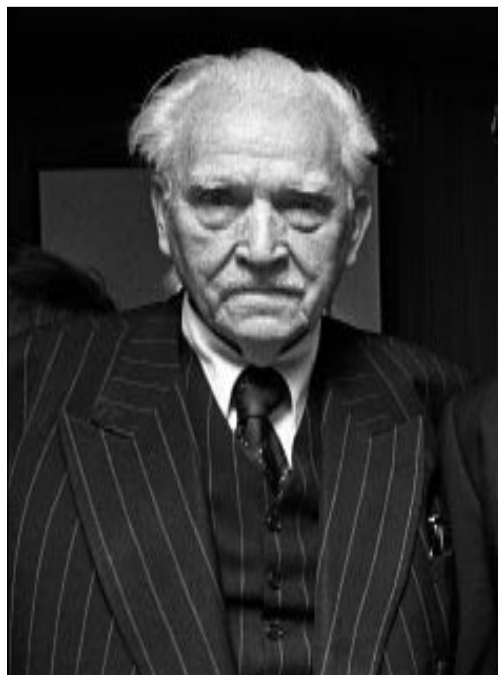

Foto: Leif Forslund. Foto Dalmas arkiv.

Att bygga var Anders Diös stora lidelse, vare sig det handlade om bostäder för kungligheter, vanligt folk eller pingviner. Han trodde alltid benhårt på sina projekt – allt ifrån stora bostadsområden till idrottshallar.

Samtidigt som Diös byggnadskonst moderniserade en stor del av Sverige, skapade han också ett imperium, ett byggnadsföretag som blev ett av landets största. Byggstenarna var sparsamhet, kunskap och hårt arbete.

Hur kom det sig då att Anders Diös blev så lyckosam inom sitt område? Jo, precis som sina förfäder var han utrustad med stor envishet, ett väl utvecklat affärssinne och en förmåga att se nymodigheter.

Djus Anders Viktor Andersson, som han egentligen hette, föddes i februari 1891 under kärva förhållanden i byn Indor, Våmhus socken. Familjens levnadsförhållanden var typiska för hur det såg ut i Dalarna i slutet av 1800-talet. Fadern Djus Anders Larsson och modern Märten Anna Olsdotter, Lillpers-Anna, drev ett jordbruk.

Framåtandan visade sig tidigt. I intervjuer har Anders berättat, att han flera gånger blev hemskickad vid skolstarten i Knopparnas småskola därför att han var väl ung för att börja. Han gav dock inte upp, utan med sin envishet tröttade han ut lärarinnan och när Anders till slut fick börja klarade han uppgifterna med bravur.

Redan i unga år visade han prov på entreprenörskap när han kokade knäck och sålde för ett öre struten, vilket gav honom ett halvt öre i förtjänst. Anders kursade även vykort, ägg och limpor. Han lärde sig också att fläta korgar, som han sedan reste till Stockholm och sålde under två somrar i rad. Pengarna som blev över sattes omsorgsfullt in på Postbankens sparkonto.

Tidigt fick Djus Anders också stifta bekantskap med husbyggnation för första gången. Familjen – han hade nio syskon – hade blivit för stor för huset och det behövde byggas ut. Med sin nyfikenhet sög Anders till sig allt som de vuxna karlarna gjorde, intryck han säkert hade nytta av längre fram i karriären.

Anders fick sin första anställning hos handelsman Eriksson i Älvdalen. Där stannade han som bodbiträde i åtta månader, allt medan han umgicks med planer på att resa till Amerika – precis som många av hans släktingar och vänner gjorde vid den tiden. Vid midsommartid år 1906 lyssnade han till ett tal i Mora som en kapten Ernst Liljedahl höll. Budskapet var att ungdomen borde stanna i Sverige och utträta stordåd. Det gick rakt in i hjärtat på Anders, som följde rådet och ofta under sin levnad tänkte han tillbaka på det här talet. Beslutet att stanna i fäderneslandet, det ångrade han aldrig.

Den världsberömde konstnären Anders Zorn och hans hustru Emma spelade en stor roll i Anders Diös liv. Deras bekantskap utvecklades med åren till vänskap. Första gången deras vägar korsades var när Djus Anders började folkhögskolan i Mora. Paret Zorn var starkt engagerat i skolan på Skeriol, och mästaren själv fungerade som lärare i frihandsteckning. Anders, den yngre, beundrade Anders den äldre, för hans konst, men kanske främst för hans starka engagemang för hembygden.

Sin blivande fru Elisabet, eller Lisa som hon oftast kallades, träffade Anders Diös när han var i de övre tonåren. Hon var den nya lärarinnan i byn och strålande vacker. Något riktigt par blev de inte förrän något år senare. Visst hade de sneplat på varandra, men det sa "klick" på allvar först vid en kaffebjudning efter ett nykterhetsmöte, när Anders och Lisa greppade samma kaka samtidigt.

Lisa fick Anders att välja inriktning på yrkesvalet. Hon föreslog att han skulle söka till Borås Elementartekniska Läroverk, där han också antogs hösten 1911. Studierna gick bra, men redan efter första terminen blev ekonomin ansträngd. Då tog Anders mod till sig och besökte paret Zorn i Mora. Av Anders och Emma fick han låna 1 500 kronor, pengar, som han lovade att betala tillbaka så snart han hade fått fast inkomst. Det gjorde Anders också. Han försökte flera gånger få betala av skulden, men inte förrän 1935, 15 år efter Anders Zorns död, återförde han summan till Emma – då fördubblad. Pengarna skänkte sedan fru Zorn till ändamål som skulle gagna folkbildningen.

Under ett skollov 1912 gifte sig Lisa och Anders. Namnet ändrades från Djus till Diös två år senare, eftersom det ofta stavades fel. Under en period av några år drabbades Anders av blindtarmsbesvär och fick operera sig tre gånger. Han blev också livshotande sjuk i Spanska sjukan 1918. Doktorn ordinerade då en riktig hästkur, där en hel flaska konjak skulle svepas, och det här var enda gången under sitt liv som han bröt sitt nykterhetslöfte och drack sig berusad. Medicinen gjorde dock susen och han tillfrisknade.

Efter tiden i Borås flyttade Anders till en lärartjänst vid Bergslagernas Verkmästare- och Teknikerskola i Sala, där företrädevis vuxna, som ville vidareutveckla sig, studerade. Här lärde han känna ett par duktiga elever, Verner Karlsson och Axel Stigenberg. Paret Diös och de här två herrarna utgjorde sedan ledningen i den byggfirma som bildades 1921, mitt under en tid av allmänt prisfall och dåliga tider på arbetsmarknaden.

Trä och betong blev de material som företaget specialiserade sig på till en början. Första uppdraget var en vattencistern åt lantbrukaren Johan Enlund i Kroksbo utanför Sala. Cisternen rymde 25 kubikmeter, och när den uppfördes tvivlade många på att den skulle hålla, men Diös och hans medarbetare visste vad de gjorde.

Anders var hjärnan i firman, Verner byggde och Axel skötte ritkontor och administration. Verksamheten var blygsam till en början, men med mottot: "Nöjda kunder – fler uppdrag" växte snart rörelsen. Något aktiebolag bildades dock inte förrän 1952.

Efter cisternen i Sala byggde Diös flera ladugårdar, en järnvägsviadukt vid Strå kalkbruk, en bro över Sagån och lasarettet i Sala. I Dalarna kom första uppdraget 1923, då man uppförde en byggnad åt KF i Ludvika.

Kontraktet på den nya skolan vid Vaksalatorg i Uppsala blev det verkliga provet. Entreprenadsumman låg på fantastiska 750 000 kronor, och efter färdigställandet av skolan 1926 hade Diös etablerat sig på allvar och dessutom inlett företagets stora

Anders Diös vid sitt hem i Bonäs med utsikt över Orsasjön.

expansion.

Därefter åtog sig byggnadsfirman i stort sett vilka projekt som helst. I Uppsala märktes spåren av företaget allra tydligast. Här renoverades flera offentliga byggnader, och många industrilokaler kom till, men Anders köpte också in massor av tomter, där företaget sedan byggde ändamålsenliga bostadsområden.

I början av 1930-talet fick Diös och hans medarbetare ett verkligt hedersuppdrag. När 300-årsminnet av Gustav II Adolfs död vid Lützen skulle högtidlighållas restaurerades Rikssalen i Uppsala slott. Arbetet med "landshövdingens torkvind", som den hade kallats, blev synnerligen lyckat, och efter invigningen, på Gustav-dagen den 6 november 1932, hade staden fått en ny turistattraktion. I Rikssalen höll sedan Diös sina företagsfester vid juletid under flera år.

Restaureringen av Domkyrkan blev ett mycket omfattande arbete som varade i mer än 40 år. Reparationsarbetet startade 1936 och kyrkan återinvigdes först 1976 av dåvarande ärkebiskopen Olof Sundby, en ceremoni som för övrigt sändes i TV. Här fick Anders bland annat vara med om det spännande momentet att öppna Gustav Vasas grav, och finna den gamle kungens skelett i en gyllene sammetsmantel.

Under förberedelsearbetet med Domkyrkan 1935 hade Anders träffat Gerda Boëthius, professor och intendent för Zornsamlingarna sedan början av 20-talet. Hon berättade att planerna levde på ett museum i Mora för Zorns konstskatter, och att de började ta allt fastare former. I februari 1938 skrev Emma Zorn till Anders och beställde bygget, och i maj samma år togs det första spadtaget. Tillsammans med Ragnar Östberg, tegelarkitektens mästare, med Stockholms Stadshus som sitt främsta verk, skapades Zornmuseet, som invigdes i juni året efter. Anders Diös sägs ha varit mäkta stolt över att uppföra museet till Zorns ära.

I samband med museibyget kunde fler paralleller mellan Diös och Zorn dras. Med hjälp av de timmermän som byggde Zorngården timrade sig också Diös ett hem i Dalarna, ett stort hus i Bonäs. Till platsen flyttades också några äldre stugor från 1500- och 1600-talen som exempel på traktens timmerbyggnadskonst. Hit kom Diös så ofta tillfälle gavs. På 1960-talet kompletterades anläggningen med den intilliggande Bonäs

Bygdegård, uppförd och ägd av en stiftelse på initiativ av Anders Diös och Gustav Adolf Akademin. Förutom att gården är en samlingsplats för bygdens människor i olika sammanhang, ska stiftelsen genom sin verksamhet stödja vetenskaplig forskning kring folkkultur samt främja kultur- och naturminnesvård.

Diösgården och Bonäs Bygdegård är numera en enhet, och står till förfogande när det behövs lokaler för kulturevenemang och fester. Det här blev ett av många uttryck för Anders vilja att, i Zorns anda, sprida intresset för landskapet och att visa sin kärlek till hembygden.

Sommaren 1952 fick Anders besök av sin till Amerika utvandrade sysling, ”busskungen” Eric Wickman. Han ville absolut att kyrkan i Våmhus skulle restaureras och förskönas, och i det arbetet skulle Diös involveras. Eric och Anders var de stora donatorerna. Även under det här projektet lade Anders ned stort engagemang och han syntes ofta klättra på stegar kring kyrkan. Att besöka sina byggjobbare ute på arbetsplatserna var bland det bästa han visste.

Hjärtat fanns med i många sammanhang, många redan nämnda. Det fanns dock fler exempel på hans samhällsengagemang. I fyra år representerade han liberalerna i stadsfullmäktige i Uppsala. Under 20 år, 1935-1955, ledde Anders Diös Barnens Dag-tågen genom stan. Han ordnade också så att kyrkbåtsroddarna hemma i Våmhus fick en ny och fin båt 1956, vilken döptes till Diös’n. Vid sidan av allt detta var han också bokförläggare med närmare 100 publikationer om företaget, kultur i hembygden och byggnadshistoria på utgivningslistan.

Via flera fonder såg han till att byggnadsstuderande kunde få stipendier. En mängd utmärkelser tilldelades också Anders Diös, som medaljen Illis Quorum, Mora kulturpris och mycket, mycket mera. 1965 avtäcktes en byst av honom vid V-Dala nation i Uppsala och 1968 blev han hedersdoktor vid humanistiska fakulteten vid Uppsala universitet.

Byggföretaget Anders Diös hade sin absoluta storhetsperiod under 1970- och 1980-talen. Då stod byggnadsställningarna, med det välkända emblemet, uppställda i många mellansvenska städer, och flera tusen av företagets byggkranar var igång samtidigt runt om i landet.

Några projekt nämndes i inledningen, som lägenheter, bland annat den i Uppsala där Kronprins Carl Gustaf bodde under ett av sina studieår, och den anläggning för Skansens pingviner och sjölejon som stod färdig 1963. Men det finns fler skiftande exempel på verk signerade Diös: Abisko Turiststation, Tomteland utanför Mora, slussportar till Strömsholms kanal och fritidsbyar i fjällvärlden, däribland i Sälen.

Anders Diös tycktes outtröttlig, gnistan lyste stark ur de plirande ögonen. Nämnas kan att han på sin 90-årsdag förärades en träningscykel.

I juli 1986 sloknade livslågan, och ett decennium hade företagets verksamhet minskat avsevärt. Men minnet av denne fantastiske entreprenör kommer att leva länge än – inte minst genom alla byggnadsverk som Diös lämnat efter sig runt om i Sverige.

BANDYN HADE BEMPA – PUBLIKEN HADE SKOJ!

Bernt Bempa Ericsson

* 1942

Hans smeknamn är intimt förknippat med bandy, och han är en av sportens största profiler. Kännetecknen var högt utvecklad teknik, flygande skridskoåkning och en mun som hela tiden levererade kommentarer.

Foto: Leif Forslund, Foto Dalmas arkiv.

Den svenska bandyn har sett många profiler passera revy genom årens lopp. Men få, om ens någon, har hittills varit en lika lysande stjärna som Bernt Arvid Ericsson. Han blev på 1960-talet Bempa med hela svenska folket, vare sig de var bandymasar eller inte.

Runt Kopparvallen, bara en bandylyra från hans hem på Daglösleret i Falun, kallades han också för "mäster". Med sin flygande skridskoåkning, sina otroliga dribblingar och sin evigt glappande käft var Bempa den stora publikmagneten. Han var kelgrisen nummer ett, älskad och kultförklarad även långt efter det att karriären tog slut.

Faluborna lärde sig verkligen att älska sitt Falu BS, och med Bempa på isen blev det blågula laget snart en maktfaktor inom svensk bandy med två SM-titlar under 1970-talet. Utan sin store målskytt hade Falu BS förmodligen aldrig vunnit sina två SM-guld, 1971 och 1974. Påståendet stärks av att klubben förlorade SM-finalen 1976, då Bempa lämnat klubben.

Lille Bernt, som egentligen aldrig blev stor till växten, föddes den 5 maj 1942. Men storheten, den visade han ändå. Hans fantastiska bolltalang utvecklades med hjälp av kompisarna i kvarteret, och det var också många av dem som blev hans lagkamrater i BS-tröjan. Inte minst brorsan Nanen (Jan), som också tillhör bandyns stora profiler i Falun.

En poäng i sammanhanget är att familjen Ericsson fick något så ovanligt som två tvillingpar på rad, pojke-flicka, varav Bempa och Berit är det äldre, Jan och Ann-Britt det yngre. Totalt var de sex barn födda under en period av fem och ett halvt år. Sällskap saknades således inte.

Bandyn blev alltså Bempas sport. Redan som 14-åring fick han debutera i A-laget,

en debut han sent lär glömma.

”Vi mötte Edsbyn på bortaplan och förlorade med 10-0. Redan efter en halv minut träffades jag i ögat av ett skott efter en edsbyhörna och bars av isen med stark smärta. Bättre start hade jag ju kunnat få...”

Året var 1957 och Bempa hade precis inlett en karriär, som varade fram till våren 1979, och trots den olyckliga starten skulle den bli mycket framgångsrik så småningom. Tillsammans med de välkända bandynamnen Håkan Sundin, Per-Anders Pajen Jonsson, Egon Adeström, Håkan Wiklund, Jan-Olov Lollo Berglund och Sören Norberg var unge herr Ericsson en av Falu BS många talanger, som blommade ut de närmaste åren. Efter ungefär ett decenniums träning tillsammans gav det resultat – först och främst i SM-slutspelet 1971.

Men det var på håret att Falu BS inte hade tagit sig till spel om SM-guldet. Under halva serien den säsongen sladdade laget. Det var först i sista omgången, efter övertidsdramatik på en annan arena, som Bempa & Co kunde jubla över en slutspelsplats.

I omklädningsrummet på Söderstadion kunde legendariske Hammarbyledaren Sten Stabben Ahlner ge falugänget det glada beskedet. Enligt dåvarande lagledaren Lasse Hedman blev Bempa så glad att han hoppade jämfota med skridskorna på. Och om inte Hedman minns fel så landade Bempa dessutom på någon av lagkompisarnas bara fötter.

”Det var en sanslös upplösning. För att gå till slutspel var vi beroende av två saker i den sista omgången. För det första att vi besegrade Hammarby, men också att matchen Sirius-Bollnäs slutade med bortaseger, vilket den gjorde efter ett slumpmål på övertid. Det gav oss den fjärde och sista slutspelsplatsen på bättre målskillnad”, säger den legendariske lagledaren.

”Vi låg faktiskt sist i serien när det började dra ihop sig, och många var ganska deppiga. Men vi bröt trenden via en seger på Ön mot Edsbyn, och en fantastiskt bra avslutning av serien gav oss chansen. Upplösningen blev sedan precis som vi hade hoppats”, minns Bempa.

Men det var inte slut med det här. Fortsättningen blev minst lika raffinerad. Givetvis spelade Bempa huvudrollen då också. Falu BS lottades mot storlaget Katrineholms SK i kvartsfinalen. Efter varsin seger för lagen blev det en avgörande match på Studenternas IP i Uppsala, och den vann Falu BS med 6-3 – efter förlängning!

”Mot slutet av förlängningen var Bempa så trött att han nästan svimmade. Han låg på bänken med en filt över sig när han plötsligt hörde en signal. ’Vad är det?’, frågade han mig. ’Straff, svarade jag’. Då reste han sig, steg över sargen och sa: ’Då kan ju inte jag ligga här’, sa han och åkte ut och slog straffen i mål”, skrattar lagledare Hedman.

Flera decennier efter den matchen skrev en av landets bandyexperter: ”Det här är definitivt en av de bästa bandymatcher som spelats, och Bempa vann den åt Falu BS. Han bar upp laget och avgjorde i förlängningen med sina explosionsartade attacker, sin järnvilja och sin totala koordinationsförmåga”.

Veckorna efter slog Bempa och hans kamrater ut Villa i semifinalen, också efter en avgörande match. I finalen blev det seger mot Sandviken med 2-0 för sensationslaget.

1974, när Falu BS tog sitt andra SM-guld (3-0 mot Katrineholms SK), var det lite annorlunda. Bempa var förstås den stora stjärnan. Men tillsammans med urstarke Egon Adeström och alla de andra namnkunniga lirarna var laget nu storfavorit och infriade alla förväntningar.

”Jag brukar därför säga, att mitt första SM-guld 1971 och mitt sista, med Karlstadklubben IF Boltic, 1979, är mina starkaste minnen. De gångerna kom lagen jag spelade i från ingenstans och gick hela vägen fram till guldet. Det är en speciell

Foto: Leif Forslund, Foto Dalmas arkiv.

Bernt Bempa Ericsson, lekte sig förbi många av sina motståndare på bandyisen. Här syns Bempa i Falu BS tröja nummer 8.

känsla”, förklarar Bempa.

Just det, ni läste rätt. Den inbitne masen flyttade nämligen till Värmland 1975. Det var en spektakulär värvning av den hårdsatsande Karlstadklubben, som sedan dominerade svensk bandy under lång tid.

”Med tränaren Curt Einarsson vid rodret gjordes en revolution när det gällde träningsdosen. Vi slet hela sommaren och byggde på så sätt upp en kondition som gav utslag. Så hade inga lag tränat tidigare”, berättar Bempa.

Om det var konditionen eller ett märkligt målvaktsbyte i paus hos motståndarlaget Broberg, som fällde avgörandet i SM-finalen 1979, det får andra avgöra. Boltic vann hur som helst med 7-4, efter underläge 3-1 i halvtid. En poäng kring det slutspelet är, också att Bempa var nära att missa finalen. En hotande avstängning, efter en av semifinalerna mot Selånger, oroade länge.

Foto: Leif Forslund, Foto Dalmas arkiv.

Foto: Leif Forslund, Foto Dalmas arkiv.

Bernt Bempa Ericsson, Falu BS bollvirtuos. Till vänster i kamp med Brobergs Håkan Sundin.

Finalen 1979 blev hans sista framträdande i stora sammanhang, och äntligen fick Bempa också göra mål i en finalmatch – två stycken dessutom. Den då snart 37-åriga masen bars efter slutsignalen i guldstol ut från Söderstadion av segerrusiga värmlänningar.

Det tog honom fem år att jobba till sig utmärkelsen Stor grabb, vilket är ett kvitto på att en spelare funnits med i stora sammanhang – både nationellt och internationellt. I landslaget gjorde han debut som 20-åring, mot Finland i Nässjö hösten 1962. Under åren 1962-1977 spelade han 109 landskamper (98 mål) och deltog i åtta VM-turneringar, med fem silver som facit. Sex gånger blev han uttagen i världslaget.

I bandyns stormakt Ryssland, tidigare Sovjet, är Bempa välkänd och under storhetstiden var han minst lika älskad som ishockeyns Sven Tumba. Det blev visserligen aldrig något VM-guld, men det tar han lätt på.

”Visst hade det varit skoj, men här hemma i Sverige är ett SM-guld större. Finalen är dessutom en av vårt lands mest klassiska idrottsarrangemang och en enorm folkfest.”

Nu förstår ni säkert Bempas storhet. Hans lyskraft blir än större eftersom att han är något av Mr Bandy. Han utsågs nämligen under sin karriär till titeln Årets man (1964, 1969, 1971, 1973 och 1974) och vann skytteligan (1965, 1966, 1967, 1973 och 1974) vid fem tillfällen. Totalt svarade han för 388 mål i det nationella tävlingsspelet. Den pigga uppsynen och kända personligheten var en kick för sporten, och han blev efter karriären ofta anlitad i TV, radio och i olika PR-sammanhang.

Fem klubbar fick äran att se Bempa spela i sin tröja. Det var Falu BS, IK Huga, IF Boltic, IK Viking och Slottsbrons IF. För väldigt många var han den store favoriten. Om han själv ska nämna någon storhet, då blir svaret den samtida ryssen Durakov.

”Han var liten, fyrkantig och kunde allt.”

Det låter som en beskrivning av honom själv.

Tre SM-finaler – tre SM-guld, lägg därtill de fem VM-silvermedaljerna och många andra medaljer i olika sammanhang, men tro inte att Bempa har samlat sina priser i något skåp. Allt har han givit bort, till vänner, ungdomsspelare och ungdomslag.

”Det har aldrig legat för mig att putsa pokaler. Jag förstår mig inte på dem som gör så. Mina vänner och de som är intresserade av sporten vet vad jag vann. Resten kvittar”, menar han.

Efter bandykarriären blev Bempa duktig golfspelare. Hade han fått träna från tidig ålder är det högst troligt att han blivit en världsspelare även i den sporten. Dottern Linda fick göra det och blev riktigt duktig i golf, sonen Claes gjorde flera säsonger som elitspelare i ishockey.

Tiden i Boltic gjorde att han blev kvar i Värmland. Men sitt älskade Falun glömmes